

Vekalet Teorisi İçin Felsefi Bir Temel Olarak Diyojenik Yaklaşımın Değerlendirilmesi

Evaluation of Diogenic Approach as Philosophy Basis For Agency Theory

Uğur Keskin¹, Orkun Şen²

Öz

Vekalet teorisi, işbirliği davranışlarında bulunan bir asil ile bir vekilin karşılıklı ilişkilerini ele almaktadır. Bireyler arasındaki bu ilişkinin örgütsel yansımaları da bulunmakta, söz konusu iktisadi etkileşim, yönetim bilimi bağlamında ele alınan teorik yönler barındırmaktadır. Bu yönüyle vekalet teorisi, asil-vekil ilişkilerinde gündeme gelen sorunları incelemekte ve etkileşime dayalı ilişkiden kaynaklanan maliyetleri asgari düzeye indirmeyi amaçlamaktadır. Antik çağ düşünürü Diyojen, günümüzde ele alınan vekalet teorisi kapsamında karşılığı bulunan birçok davranış biçimine hem öncülük etmiş hem de davranışı açıklayan görüşler öne sürmüştür. Diyojen'in öne sürdüğü görüşler, günümüz teorileri ile ele alındığında oldukça geniş bir kapsam ortaya koymaktadır. Dolayısıyla bu makalede Diyojen'in yaşama dair ve felsefi görüşleri, vekalet teorisi kapsamında sözleşme maliyetleri ve sınırlı rasyonellik özelinde ele alınmıştır. Nitel bir inceleme olan bu makalede araştırma deseni olarak doküman incelemesine başvurulmuştur. Makalede, vekalet teorisinde belirgin bir yere sahip olan sözleşme maliyetleri ve sınırlı rasyonellik kavramlarının, Diyojenik yaklaşımdaki karşılığı üzerine çeşitli aktarım, değerlendirme ve yorumlar ortaya konulmuştur. Sonuç olarak Diyojen'in vekalet teorisi kapsamında günümüzde tartışılmakta olan konuları, yüzyıllar öncesinde çevresindekileri aydınlatma çabası kapsamında ve yaşamsal pratik olarak zaten sergilemekte olduğu kanaatine ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İktisadi Örgüt Teorileri, Vekalet Teorisi, Diyojen.

Abstract

The agency theory deals with the interrelationship of a principal and an agent engaged in cooperative behavior. There are also organizational reflections of this relationship between individuals. The aforementioned economic interaction includes theoretical aspects discussed in the context of management science. This aspect of agency theory examines the problems that arise in principal-agent relations and aims to minimize the costs arising from the interaction-based relationship. Diogenes pioneered many forms of behavior that have equivalents within the scope of agency theory and put forward views explaining behavior. The views put forward by Diogenes reveal a wide scope when considered with today's theories. Therefore, in this article, Diogenes's philosophical views on life are discussed in terms of contract costs and limited rationality within the scope of agency theory. In this article, document analysis, which is a qualitative study, was used as a research design. In the article, various transfers, evaluations and interpretations on the Diogenic approach of the concepts of contract costs and bounded rationality, which have a prominent place in agency theory, are presented. As a result, Diogenes used the issues discussed today within the scope of agency theory by illuminating those around him centuries ago and exhibiting them within the framework of vital practices.

Keywords: Economic Organization Theories, Agency Theory, Diogenes.

Araştırma Makalesi [Research Paper]

JEL Codes: M10, M13, M19

Submitted: 17 / 02 / 2022

Accepted: 10 / 08 / 2023

¹ Prof. Dr., Anadolu Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Eskişehir, Türkiye, ugurkeskin@anadolu.edu.tr, Orcid No: <https://orcid.org/0000-0003-2740-4120>

² Öğr. Gör. Dr., Anadolu Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Eskişehir, Türkiye, orkuns@anadolu.edu.tr, Orcid No: <https://orcid.org/0000-0002-8098-7751>

Giriş

Neoklasik firma teorisi, ağırlıklı olarak iki temel varsayım ekseninde biçimlenmektedir. Bu varsayımlara göre, belirsizliğin olmaması ve izleme-ölçme maliyetlerinin sıfır olması gerekmektedir. Bu varsayımlar altında, sözleşmeler tam olarak yapılabilmekte, tüm alternatif durumları içerebilecekleri kabul edilmekte ve vekillerin asillerin kârını maksimize etmeyi kendileri için de amaç olarak benimsedikleri kabul edilmektedir. Modern firma teorileri ise söz konusu türden kabullere getirilen eleştirilerle başlamaktadır. Asil-vekil ilişkileri, bir veya birden fazla kişinin (asil) diğer bir bireyi ya da bireyleri (vekil) kendi adına bazı işleri yapması ve kararları vermesi için yetkilendirmesi ile ortaya çıkmaktadır. Örgüt iktisadı açısından temel sorun ise asil ve vekilin güdülerinin ve çıkarlarının birbirlerinden farklı olmasına dayandırılmaktadır. Asil-vekil modelleri, asilin kendi adına iş yapması için istihdam ettiği vekilin davranışlarını tam olarak izleyemiyor olması realitesini vurgulamaktadır (Oğuz, 2010: 211-212). Çevresel belirsizlikler, bireysel beklentilerin ve sahiplenilen bilginin farklı olmasından kaynaklanan problemler doğurmakta ve asil-vekil arasında düzenleyici mekanizmaların oluşturulmasını gerekli kılmaktadır. Vekalet teorisi de bu düzenleyici mekanizmaların ortak bir paydada buluşturulabileceği görüşünü öne sürmektedir (Meydan ve Çetin, 2017: 157).

Vekalet teorisi genel çerçevede anlamında işletme faaliyetlerinin gerçekleştiği iktisadi işlemler ve finansal yönetim konularıyla ele alınmaktadır. İşleri gerçekleştiren (vekil) ve işlerin yapılması konusunda yetki verme kabiliyetine sahip olan (asil) arasındaki ilişkilerin genel çerçevesinin oluşturulması amacıyla ortaya konulan bir teori olma özelliğini taşımaktadır. Taraflar arasındaki karşılıklı ilişki ve etkileşim sarmalı, günümüz iktisadi örgüt teorileri bakımından anlamlı katkı sağlayabilecek bir dizi anlatı ortaya koymaktadır. Özellikle felsefi arka plana dayalı anlatılar, güncel teorilere anlamlı katkı sağlayabilecek bir potansiyele sahip bulunmaktadır. Ayrıca, katkı sağlaması amaçlanan teoriye, pratik uygulamalar kapsamında da değerli bir çerçeve sunabilmektedir. Tarihin birçok döneminde gerek ekonomik gerekse toplumsal görüşler öne süren filozoflar, bilimsel teorilerin görece yakın tarihte ortaya çıkan örgüt teorilerine öncülük etmek bakımından oldukça cömert verilere sahip bulunmaktadırlar. Söz konusu türden verilere ulaşarak bunları günümüz teorileri ile bağdaştırma çabasına girişildiği takdirde, hem teoride hem de uygulamada anlamlı katkılar sağlayan yorumların ortaya konulması mümkün olabilmektedir. Bu genel olgudan yola çıkıldığında, Diyojen'in özgün görüşlerine dayalı anlatıların, günümüzde vekalet teorisi kapsamında yürütülen tartışmalara felsefi bir dayanak teşkil etmekte olduğu görüşüne ulaşılabilmektedir.

Vekalet teorisi, işbirliği davranışında bulunan bir asil ile vekalet yapısını sergileyen bir vekilin karşılıklı ilişkilerinden oluşmaktadır. Bu ilişkiler; alıcı-satıcı, işveren-işgören ya da avukat-müvekkil gibi benzer ilişki örneklerinde olduğu gibi tarafların riske yönelik farklı amaç ve tutumlarını barındırmaktadır. Bu doğrultuda vekalet teorisi, asil ile vekilin risk tutumları üzerine yapmış olduğu vurgu ile ön plana çıkmaktadır (Ross, 1973; Jensen ve Meckling, 1976; Meydan ve Çetin, 2017: 158). Vekalet teorisi, asil ve vekil ilişkilerinin temelinde ortaya çıkan sorunları da incelemektedir. Örgüt içerisinde asil-vekil ilişkisinde ortaya çıkan maliyetleri minimum seviyeye çekmeyi amaçlamaktadır. Asil, piyasadaki tüm bilgiye sahip olamamasından dolayı vekilin bilgisine ihtiyaç duymaktadır. Bu açıdan bilgiyi bir ticari mal olarak gören vekalet teorisine göre bilgiyi edinmenin de bir maliyetinin olacağı varsayılmaktadır (Soylu vd., 2018: 91).

Literatür incelendiğinde vekalet teorisi ile ilgili bilimsel çalışmaların örgüt sahipleri ve yöneticiler arasındaki ilişkiler ve etkileşimler doğrultusunda ele alındığı ve çıkarıcılık, amaç çatışması, bilgi asimetrisi, etkililik, risklerden kaçınma ve bir ticari mal olarak bilgi alt konularını kapsadığı görülmektedir (Meydan ve Çetin, 2017: 169). Bahsi geçen konuların, aşağıdaki ana eksen tartışmalar kapsamında yürütülmekte olduğu görülmektedir. "Sözleşme maliyetleri" bağlamında; ortaya çıkan vekalet maliyetleri (Şişmanoğlu, Karayığit ve Karabınar, 2020; Kobal ve Ataman, 2018), finansal performans (Tan ve Bal, 2021; Nilakant ve Rao, 1994), sermaye yapıları (Çopuroğlu ve Korkmaz; 2018) ve muhasebe işlemleri (Lambert, 2007) ile ilgili çalışmaların ele alındığı görülmektedir. "Sınırlı rasyonellik" bağlamındaki çalışmalar ise asil-vekil ilişkileri üzerine yoğunlaşmaktadır (Çoban, 2018; Tarhan Mengi, 2013; Soylu vd., 2018; Gündüz, 2018; Bosse ve Philips, 2016). Bunun yanı sıra fırsatçılık ekseninde tartışılan (Arslan ve Çetin, 2021) ve asil-vekil ilişkilerinin etik kapsamda ele alındığı çalışmaların da (French, 1995; Heath, 2009) sınırlı rasyonellik bağlamında ele alındığı görülebilmektedir. Ayrıca teoriye "genel bir bakış" olarak ifade edilebilen ve vekalet teorisinin diğer teorilerle olan ilişkisini inceleyen çalışmalar da bulunmaktadır. Bu doğrultuda alan özelinde değerlendirmelerin yapıldığı araştırmalar (Babacan ve Eriş, 2006; Ürek ve Eriğüç, 2018; Zsidis ve Ellram, 2003) ve teorilerin incelendiği ve karşılaştırıldığı çalışmalar (Hill ve Jones, 1992; Eisenhardt, 1989; Panda ve Leepsa, 2017; Çelik ve Bedük, 2014) yer almaktadır. Bu makalenin kapsamı ile ilgili veya yakından ilişkili sayılabilecek türden felsefi temellendirme çabasına ise Türkçe ve İngilizce anahtar kavramlar kapsamında yapılan taramalarda geçmiş dönemli bir çalışmaya rastlanılmamıştır.

1. Kuramsal ve Kavramsal Arka Plan

Aşağıdaki anlatımlar, makalenin sırasıyla kuram ve kavram yönüyle arka planını teşkil etmektedir. Kalemeye alınan söz konusu arka plan, mikroanalitik bir çalışma olan bu makalenin, ifade edilen analiz düzeyine mütenasip bir anlatım olarak yapılandırılmıştır.

1.1. Kuramsal Çerçeve: Vekâlet Teorisi

Vekâlet teorisini, "avukat-müvekkil" ilişkisi kapsamında açıklamak, benzer ilişki biçimlerine ışık tutması bakımından anlamlı görünmektedir. Böylesi bir ilişkide "müvekkil" olan taraf, hukuki işleyiş konusunda avukat kadar bilgi, tecrübe ya da zamana sahip olmadığı için yürütmek istediği hukuki süreçler konusunda avukatı kendisine vekil tayin etmektedir. Vekâlet teorisi de bu örnekteki gibi alıcı-satıcı, işveren-çalışan, hasta-doktor, müşteri-emlakçı, seçmen-milletvekili ilişkilerini açıklamayı amaçlamaktadır. Bu tür ilişkilerde birinci taraf "asil", ikinci taraf ise "vekil" rolü üstlenmektedir. Vekâlet teorisi, bireyleri sınırlı rasyonel, en azından bazılarını ise fırsatçı görmektedir. İnsana özgü "sınırlı rasyonellik" ve "fırsatçılık" vurgusunun yapılması ve zorunlu bir çıkarım olarak "riskten kaçınma" kavramı da gündeme gelmektedir. Bu insani vasıfların her bireyde az ya da çok bulunması, asil ile vekil arasında hedef ve çıkarlar bakımından çeşitli ayrışmaları beraberinde getirmektedir.

Vekâlet teorisi, izlenim yönetimi, fırsatçılık ve diğer kişisel çıkar unsurlarını kapsayan mikro seviyedeki ikili ilişkilerden; makro düzeydeki birçok ortam ve duruma uygulanabilir bir yapı ortaya koymaktadır (Meydan ve Çetin, 2012: 142). Teorinin ortaya koyduğu bu yapı, özü itibarıyla, teorik dayanak bakımından Adam Smith ve Max Weber'e kadar götürülebilecek yönler barındırmakta, asil-vekil arasındaki ilişkiler ile etkileşimin "fayda" ve "ideal tip" bakış açısıyla ele alınabilmesini mümkün kılmaktadır.

Adam Smith, vekalet sorununun varlığına dair görüş ileri süren öncü bir düşünür olmuştur. Kendisinden sonra gelen iktisatçıları etkilemesi bakımından Smith, kendi zamanından itibaren özellikle iktisatçıların, vekalet teorisinin çeşitli yönlerini geliştirmelerine öncülük etmiştir. Smith, *Ulusların Zenginliği* adlı eserinde, bir kuruluş gerçek sahibi olmayan bir kişi ya da bir grup tarafından yönetiliyorsa, sahiplerinin faydasına çalışmama ihtimalinin olabileceğini öngörmüştür (Panda ve Leepsa, 2017: 77). Smith'e göre, ilişkilere bağlı olarak ortaya çıkan karşılıklı bağımlılık, bazı iktisadi oyuncuların diğerini suistimal etmeye çalışmalarına engel olamamaktadır (Butler, 2018: 41).

Hem Marx hem de Weber, iş sözleşmeleriyle düzenlenen "serbest emek gücü" kullanımının kapitalist gelişmeyi desteklediği görüşüne sahip olmuşlardır. Marx'a göre bu serbestlik, özünde emek gücünün sömürülmesine kaynaklık eden biçimsel bir serbestliği ifade etmektedir. Weber ise, piyasa ekonomisi içinde emek gücünü serbest olarak satabilmenin toplumsal farklılaşma olanakları sağladığını vurgulamaktadır. Özel sektörün kendi dinamikleriyle ortaya çıkışıyla birlikte, işyeri organizasyonunda daha sağlam, sistematik ve geri dönüşü olmayan bir rasyonelleşme süreci başlamıştır. Ev idaresi ve işletmenin birbirinden ayrışması durumu, işletmelere, daha önceki dönemlerde karşılaşılmayan ölçülerdeki bir rasyonellik ve "işletme varlıkları ile kişisel varlıkların hukuksal olarak ayrıştırılması" gibi "bağımsızlığın iç araçlarını" kazandırmıştır (Edinsel, 2014: 551).

Weber, sosyolojiye ilişkin görüşlerini genel kavramlar üzerine inşa etmemiştir. Daha ziyade, öznel olarak düşünülen anlamı inceleme anlayışını benimsemiştir. Bir diğer deyişle, bireysel davranışlardan yola çıkılarak tanımlanan toplumsal davranışları incelemeyi önclemiştir. Toplumsal gerçeğin üç düzeyi olduğunu ve bunların aynı zamanda sosyolojik çözümleme düzeyleri olduğunu söyleyen Weber, şu sıralamayı önermektedir: (1) Toplumsal davranışlar, (2) toplumsal ilişkiler ve (3) toplumsal oluşumlar. Weber'e göre bireylerin toplumsal davranışları, karşılıklı olarak birbirine uymakta ve birbirlerine bağlanan toplumsal ilişkiler meydana getirmektedir. Bu, bir toplumsal oluşum süreci içinde gerçekleşmekte ve bu oluşumla toplumsal düzen sağlanmaktadır. Bu görüşlerinden hareket edildiğinde, Weber'in sosyolojik çözümlemeye bireylerin davranışlarından yola çıkarak başladığı açıkça görülebilmektedir (Ergun, 2013: 144). Asil-vekil ilişkileri, Weber'in yaklaşımı çerçevesinde değerlendirildiğinde, örgütsel anlamda değerlendirilen söz konusu ilişkilerin, rastlantı sonucunda ortaya çıkan bireyler arası ilişkileri kapsamadığı, çıkar ilişkilerinin ele alındığı bir konu olarak ifade edilebilmektedir.

Modern örgütsel yaşamda akılcılığa, Weber'ci ideal tip bürokrasi teorisinin etkilerine ve sistem teorisinin gelişimine yapılan vurgu tümüyle yeni bilimsel idareyi ve yönetim felsefesindeki Neo-Taylor'cu eğilimi de onaylamaktadır. Bu durumun ortak çıkarlara ulaşılmasında işlevsiz bir biçimde katkıda bulunduğu ise Sir Geoffrey Vickers tarafından ifade edilmektedir (Keleş Tayşir ve Kut, 2008: 195):

Dünya hiç bu kadar bilimsel ve bu kadar az kontrol edilebilir olmamıştır... "Özgür" bireyler birbirlerine "giderek" daha çok bağımlı hâle geliyor, taahhütleri paylaşmaya yönelik artan taleplere tabi oluyor, mensup oldukları ve tümüyle bel bağladıkları çoğalan sistem ve alt sistemlerin gerektirdiği kısıtlamaları kabul ediyor ve güveni veriyorlar.

Buraya kadar yapılan anlatımlardan hareketle, özgür bireylerin giderek birbirlerine daha bağımlı hâle gelmekte oldukları anlaşılmaktadır. Asil ve vekil taraflarının taahhütleri paylaşmaları ise vekalet teorisi gibi karşılıklı etkileşimleri açıklamayı hedefleyen bir inceleme ve araştırma biçimini gerekli kılmaktadır. Bu ilişkiler ve etkileşimlerle ortaya çıkan problemlerin ve sorunların azaltılmasına yönelik mekanizmaların ortaya konulmasını sağlayan vekalet teorisi, asil-vekil ilişkileri çerçevesinde katlanılması gereken sözleşme maliyetleri ve sınırlı rasyonellik kavramları etrafında şekillenmektedir.

1.2. Kavramsal Çerçeve: Sözleşme Maliyetleri ve Sınırlı Rasyonellik

Makalede üzerinde yoğunlukla durulan analiz nitelikli değerlendirmelerden önce, söz konusu değerlendirmeler için kaynak teşkil eden vekâlet teorisi literatüründeki iki temel kavram aşağıdaki alt başlıklarda ele alınmaktadır.

Sözleşme Maliyetleri: Sözleşmeler, taraflar (asil ile vekil) arasında geleceğe dönük bir dizi taahhüt içermektedir. Öne sürülen her türlü taahhüt ise belirli bir maliyet ortaya koymaktadır. Taraflar arasında belirli bir sözleşme gündeme getirildiğinde, sözleşmeye konu edilen hak ve sorumluluk ilişkilerinin de tanımlanarak teminat altına alma gerekliliği, dolayısıyla da maliyeti ortaya çıkmaktadır.

Sözleşmeye konu olan faktörlerin araştırılması, sözleşmelerin oluşturulması ve sözleşmenin yenilenmesi gibi maliyetlerin tamamı, sözleşme maliyetlerini bütünsel olarak ifade etmektedir (Keskin vd., 2016: 42). Davranış odaklı sözleşmeler, çalışanların istenilen davranışlarını belirlemeye yönelik olarak düzenlenmektedir (Örneğin çalışma saatleri ya da yapılacak işler gibi). Bu durumda asil, vekilin davranışlarını satın almaktadır (Wasti, 2013: 113). Dolayısıyla da hissedarların temsil yetkilerini üstlenen yönetici ile çalışanlar arasında vekalet maliyetleri gündeme gelmektedir. Vekalet maliyetleri ise örgüt içinde, yöneticinin fazla risk almamak için değerlendirmede ancak gerçekleşmesi durumunda hissedarlara çok fazla getiri sağlayabilecek fırsat kayıplarının maliyeti olarak ifade edilen dolaylı maliyet ve hissedarların vekilleri izleme, denetleme ve değerlendirme maliyetlerini ve sözleşme ile ilgili maliyetleri gibi hususlar gündeme gelmektedir (Saruhan ve Yıldız, 2009: 180).

Asiller vekillerin kendileri yararına hareket etmelerini kontrol edecek yapılar kurmakta ve böyle olmazsa vekilden bunu tazmin etmektedirler. Bu sistemlerin kurulması ve onlara bağlı kalınmasının maliyeti, güvence sağlayıcı sözleşme maliyeti olarak da ifade edilebilmektedir. Vekil tarafından katlanılan bu maliyetler, her zaman finansal olmayıp hissedarlara ek bilgi vermeyi de kapsayabilmektedir. İzleme maliyetindeki marjinal azalma, güvence sağlayıcı sözleşme maliyetindeki marjinal artışa eşit olduğunda vekiller bu maliyete son vermektedirler (McColgan, 2001 akt. Arslan ve Çetin, 2021: 444).

Sınırlı Rasyonellik: Sınırlı rasyonellik konusu, bilimsel literatürde gündeme getirilmesi sonrasında ortaya çıkmış bir olgu değildir. Bu görüşün, tarih öncesi dönemlerden itibaren bilinen ve genel kabul görmüş bir olgu olduğunu ifade edebilmek mümkün görünmekle birlikte, yazılı kaynak olarak başvurulabilecek antik dönem düşünürlerine müracaat etmek çok daha sağlıklı bir yaklaşımı ifade etmektedir. Dünya çapında bilinmesi ve görüşlerinin yazılı kaynaklar aracılığıyla günümüze kadar ulaşmış olması bakımından Diyojen bu konuda oldukça özgün bir yere sahip bulunmaktadır. Dolayısıyla, 1970'li yıllardan itibaren bilimsel literatürde yer edinen vekalet teorisinin bu alanda tekel oluşturması ve antik dönemlerden itibaren çıkarak güneş misali parlayan görüşleri, bir tutam bilimsel teori ile sıvaması (kaplaması, kapsamı, kuşatması, içerik vermesi) olası görünmemektedir. Örneğin vekalet teorisi öncesinde ve hatta yönetim bilimleri ile ilgisi olmayan bir edebiyatçı olan Conrad'ın (2021: 7) 1909 yılında kaleme aldığı *Gizli Ortak* başlıklı hikayesi, yönetici konumundaki gemi kaptanının, astları ile arasındaki ilişkinin sınırlı rasyonellik ve bilgi asimetrisi bakımından ne denli hassas bir dengeye bağlı olduğunu ele almaktadır.

Asil ile vekil arasındaki en etkin sözleşmenin gerçekleştirilmesi amacına dönük olarak gerçekleşen asil-vekil ilişkisi, büyük ölçüde sınırlı rasyonellik kavramını çalışmalarında inceleyen March ve Simon'un analizlerine dayanmaktadır (Keskin vd., 2016: 260). Sözleşme ile ilgili maliyetlerin ortaya çıkması, yasal sözleşmelerin doğası gereği tüm sözleşmeleri içinde barındıramamasından kaynaklanmaktadır. Bu durumda ise sınırlı rasyonellik söz konusu olmaktadır. Sınırlı rasyonellik, insanın zihninin bir işlemle ilgili olarak tüm bilgileri bulmak veya işlemek için yeterli olmadığını ifade etmektedir (Aubert vd., 1996: 52). Bireyler, psikolojik faktörlerin sonucu olan eylemlerde bulunmaktadırlar. Seçme kapasitesi ve özgür iradeye sahip olsalar da biyolojik kısıtlar tarafından engellenmektedirler (Keskin vd., 2016: 260).

Vekalet teorisini meydana getiren asil-vekil ve pozitif vekalet yaklaşımları, iktisadın rasyonel ve şahsi çıkarları maksimize etmeyi planlayan bireyler biçiminde açıkladığı "homo economicus" varsayımını esas almaktadır. Bu varsayım; insan gerçek insan kavramından farklı yönler barındırmaktadır. İfade edilen tanım, arzu ve tercihlerini açıkça aktarabilen avantaj haritalarına sahip ve çıkarıcılık temelli sınırsız rasyonelileri ile bahsi geçen arzu ve tercihlerini doyumaya çalışan bir insan tipini tarif etmektedir (Arslan ve Çetin, 2021: 442).

Vekilin tatmin olacağına ilişkin argümanlar, insan eylemlerinin rasyonel olduğunu ve kendi amaçlarını en üst düzeye çıkarmak için motivasyon uygulamalarının gerçekleştirildiğini belirten insan davranışının rasyonelliğine dayanmaktadır. Asil ve vekil arasındaki menfaatin yanlış konumlanması ve dağınık bir sahiplik yapısı nedeniyle izleme eksikliğinin varlığı asil-vekil çatışmasına yol açmaktadır (Panda ve Leepsa, 2017: 80).

Williamson 1985 yılında bireylerin bilişsel yetersizliği nedeniyle, sözleşmelerin gerekli tüm olası durumları karşılayamayacağını belirtmiştir. Diğer bir ifade ile bireylerin bilişsel yetersizlikleri, yani "sınırlı akılcı" olması nedeniyle tarafların tüm isteklerine cevap verebilecek bir sözleşme gerçekleştirmek mümkün olamamaktadır (Kalemci, 2017: 136). Vekâlet teorisi, özellikle "vekil" olarak anılan tarafın, sahip olduğu bilgiye dayalı kapasitesini hem kendi hem de "asil" tarafın lehine olacak şekilde işe koştüğünü açıklama gayretine girişmektedir. Fakat vekil ile asilin risk algılamalarının birbirinden farklı olmasına bağlı olarak, her iki tarafın da ağırlıklı olarak kendi çıkarını ön plana çıkarma gayreti söz konusu olabilmektedir. Sınırlı rasyonelliğin yanı sıra, taraflar arasındaki bilgi asimetrisi, sorunu daha karmaşık bir hâle getirmektedir.

İbni Arabi, "akıl" kelimesinin "ikal" kelimesi ile aynı kökten geldiğini ifade etmektedir. Arapça'da "ikal" kelimesi, hayvanları bağlamak için kullanılan ipe verilen ismi ifade etmektedir. Bu açıdan İbni Arabi, felsefecilere ve ilahiyatçılara temel bir eleştiri yöneltmekte, sınırsız ve sıfatsız olan İlahi Genişliği, sınırlı insan aklı tarafından sınırlandıklarını vurgulamaktadır (Almond, 2019: 26). Bundan ötürü İbni Arabi, rasyonel düşünürlerin yaptıklarının şirk seviyesinde olduğunu ve Hakk'a dair kurdukları inşalarında yanıldıklarını ifade etmektedir. Hakk'a gösterge yapıştırma girişiminde bulunanların, bir şekilde onu kendi cüz'i perspektiflerine bağladıklarını belirtmektedir (Almond, 2019: 37). Buradan hareket edildiğinde, rasyonel teorisyenlerin (neo-klasik iktisat öğretisinin) "ceteris paribus" (diğer koşullar sabit kalmak kaydıyla) olarak kabul ettikleri "homoeconomicus" insan tipine ise yukarıda açıklanan perspektifin tam tersi nitelikler atfedilerek adeta külli birtakım özellikler atfedilerek şirkin farklı bir biçimi ortaya konulmaktadır. Nitekim Diyojen, bu makalenin analizinde yer alan dönük anlatımlarındaki görüşleriyle eleştirmekte ve günümüz teorik dünyasına geçmişten gelen bir ışık tutmaktadır.

2. Yöntem

Bilimsel nitelikli nicel çalışmalarda onlarca, bazı durumlarda yüzlerce bireyin görüşlerine başvurularak belirli bir konuya ilişkin görüşleri ortaya konulmaktadır. Nitel çalışmalarda ise nicel çalışmalara kıyasla katılımcılara daha az sayıda soru sorulmakta fakat sorulan sorular, "müteakip sorular (follow on questions)" ile derinleştirilmektedir. Ne kadar derinlemesine olursa olsun, nitel görüşmeye dayalı çalışmalarda çoğunlukla teorik izahın ötesine geçilememektedir. Felsefi kapsama sahip çalışmalarda ise dikte ettirilmiş nicel ya da nitel bir anket/ölçüt olmaksızın fakat varsayım-önerme-araştırma sorusu üçlemesi öncülünden hareketle yapılandırılmış metodik bir çalışma ortaya konulmaktadır. Yazar çeşitli sorgulama ve çıkarımlarda bulunmakta, çözümlemeler yapmakta, değerlendirme ve yorum ağırlıklı görüşler ileri sürmektedir. Bu görüşlerini elbette ki somut deliller (literatür taraması, kaynak incelemesi ile kavramsal ve kuramsal arka plana uygun) ışığında ortaya koymaya çalışmaktadır.

Nitel bir inceleme olan bu makalede araştırma deseni olarak doküman incelemesine başvurulmuştur. Yıldırım ve Şimşek'e göre (2016: 189) doküman incelemesi, herhangi bir durum ya da olguya ilişkin bilgi içeriği sunan yazılı kaynakların incelenerek değerlendirilmesini ifade etmektedir. Bu yönüyle doküman incelemesi, salt kendi başına bir bilimsel çalışmanın veri bütünü oluşturabilmektedir.

Doküman incelemesi çalışmaları anlam ve vurgu içermekte ve bu iki kavramı aynı paydada birleştiren unsurlar ise çerçeve, tema ve söylem olarak ifade edilmektedir. Doküman incelemesi kapsamında esas ifade edilmek istenen; mesajların anlamlarını, vurgularını ve temalarını yakalamaktır. Ayrıca bu kavramların sunulmasındaki süreç ve organizasyonun anlaşılması da önem arz etmektedir. Doküman incelemesinde kavramsal yeterlilik en önemli unsur olarak göze çarpmakta ve bu doğrultuda sürecin anlaşılabilirliği ve incelenen belgelerin kavramsal ve teorik konularla ilişkilendirilebilmesi çabası veri analizindeki temel amaç olarak ifade edilmektedir (Altheide, 1996). Bu nedenle, makale kapsamında çalışmaya konu edilen inceleme kümesinden edinilen veriler aracılığıyla, gerek duyulan aktarım, izah ve yorumlamalar yapılmıştır.

3. Analiz: Diyojenik Yaklaşımın Vekalet Teorisi Ekseninde Ele Alınması

Schopenhauer'a (2018: 252) göre insan yaşamı, istek ile isteğe ulaşma arasında ileriye doğru akmaktadır. Bu isteklerden kendini alamayanlar ise ona bağımlı hâle gelmektedir. Dolayısıyla bağımsız olmanın, özgürleşmenin, kendi olmanın bir değer olduğunu anımsamakta zorlanan günümüz insanına Diyojen'in söyleyeceği çok şey bulunmaktadır (Tepe, 2015: 25-26). Dolayısıyla günümüz insanından beklenen, Diyojen'in yaşam anlayışını bir hastalık hâli olarak görmek değil, bu yaşam biçiminin arkasında yer alan düşünce derinliğini anlamaya gayret etmektir (Tepe, 2015: 26).

Makalenin bulgularına ilişkin analize dönük aşağıdaki alt başlıklar, vekâlet teorisi içinde temel bir dayanağa sahip bulunmaktadır. "Sözleşme maliyetleri" ve "sınırlı rasyonellik" kavramlarına ilişkin Diyojenik yaklaşım eksenli aktarım, değerlendirme ve yorumlar, açıklayıcı yönler barındırmaktadır. Farklı yer ve zamanlarda, farklı kişilere karşı ortaya konulmuş olmasına karşın, ileri sürülen görüşler, köken itibarıyla birbirini destekleyen ve izah eden yönler barındırmaktadır. Alt başlıklarda yer verilen anlatımlarda Sokrates ve Antisthenes'in öğretileri, belirleyici bir nitelik ortaya koymakla birlikte, söz konusu öncül düşünürlerin öğretilerine, Diyojen'in kendi özgün bakış açısını da kattığı görülmektedir. Bütün bu bakış açıları ise vekalet teorisi kapsamında tartışmalara konu edilen "sözleşme maliyetleri" ve "sınırlı rasyonellik" gibi iki temel kavrama felsefi eksenli açıklayıcı yönler kazandırmaktadır.

Betimleyici koşutluk, Sokrates'in kullandığı anlatım biçimi (Durhan, 2020: 125) olmasına karşın, Diyojen de benzer türden anlatımlara sıklıkla başvurmuştur. Nitekim Diyojen, söz konusu üslubu doğrultusunda, günümüz vekâlet teorisi literatüründe karşılığı bulunan birçok davranış biçimine ilişkin olarak görüş öne sürmüştür. Fakat Diyojen'in felsefi görüşlerinin tamamını günümüz teorileri ile ele almak çok geniş bir kapsam gerektireceği için bunu belirli ölçülerde sınırlamak gerekmektedir. Bu nedenle de aşağıdaki iki alt başlık, sözleşme maliyetleri ve sınırlı rasyonellik konuları ile çerçevelenmiştir.

3.1. “Sözleşme Maliyetleri” Kavramının Diyojenik Yaklaşımındaki Karşılığı Üzerine Değerlendirmeler

Kinik anlayışa göre mutluluğun sırrı düşkünlüklerden ve dış olaylardan bağımsızlıkta yatmaktadır. Ahlaki kişiliğin otarışı ve özerkliği (otonomisi) sayesinde mutluluk ve içsel memnuniyete erişilebilmektedir. Gerçek erdem, ihtiyaçların yokluğu kabul edildiği için zevk düşkünlüğü, başkalarına bağımlıya neden olmaktadır (Vexliard, 1986: 125). Kinik davranış, topluma ve onun uzlaşmalarına karşı bireysel bir karşı gelişi temsil etmektedir. Buna karşın, mevcut topluma dönük tümünden bir reddiye amaçlamamakta, onu sadece hor görmektedir. Diyojen, “bilge, vatanın kanunlarına göre değil, erdeme göre yaşar” anlayışını ön plana çıkarmaktadır (Vexliard, 1986: 126). Dolayısıyla da Diyojen’in tavrı, değerlerin tümüyle reddedilmesini değil, daha çok alt-üst edilmesi olarak belirginleşmektedir. Sözleşmeleri, anlaşmaları, kurallara koşulsuz bir biçimde boyun eğmeyi doğru bulmamakta, böylece de içinde yaşadığı Yunan şehir devletinin sınırlarını geçersiz kılarak, kapalı bir site toplumu düşüncesinden daha özgürlükçü ve evrensel bir dünya insanı (kozmpolit) olma gerektiği görüşünü benimsemektedir (Dhilly, 2015: 22).

Diyojen’in özgürlük arayışı, dünya yurttaşı olma düşüncesi, sade bir yaşam tercih etmesi takdir edilecek erdemler barındırmaktadır. Diyojen, böylesi bir anlayışa insanları yönlendirme davasında olmamıştır fakat kendisi bu anlayışı bizzat yaşamında uygulamıştır. Bu tür bir yaşamı bütün insanlar için dilemenin, platonik bir özlemden öteye geçmeyeceğinin kendisi de farkında olduğu için, söylemlerinde olanı değil, olması gerekeni dile getirmektedir (Solomon, 1986: 50-51). Diyojen’in farkında olduğu bir diğer husus, basit bir yaşamın, insanlar tarafından yeterince çekici görünmediğidir. Başkaları tarafından çekici görünmese de Diyojen, bu yaşamı benimsemiş, hayatını da buna göre yaşamıştır. Ölçülülük etiği, sadelik ve yeterliliği ilke edinmiş, “yeterlilik” algısı olmayan insanın her zaman daha fazlasını isteyeceğini, bunun ise onu bağımlı kılacağı görüşünü benimsemiştir (Alexander, 2017: 57).

İnsanlar arası ilişkilerde özgürleşmeden yana tavır takınan Diyojen, yöneticilerin baskısı altında yaşamak zorunda kalmanın güçlüğüne işaret etmektedir. Ona göre iyi yaşamın koşullarından biri de yöneticilerden korkup çekinmemektir (Çotuksöken, 2015: 115). Başkomutan Büyük İskender, ordusunun başında Perslere karşı sefere çıkmıştı. Yollarda karşılaştığı büyük devlet adamları ve filozoflar onu saygıyla selamlaştı. İskender, Diyojen’in de kendisini karşılamaya geleceğini, kutlayıp saygılarını sunacağını umuyordu. Öyle olmadığını görünce kendisi gidip onu buldu (Plutarkhos, 2001: 33). İlkçağ Grek yazarlarından olan Plutarkhos’un naklettiği yukarıdaki çok bilinen anlatımın devamında İskender, kendi rızasıyla ve içinden gelerek Diyojen’e açık bir senet sunmakta ve “Dile benden ne dilersem” şeklindeki ünlü söyleminde bulunmaktadır. Diyojen, kendisine gösterilen bu lütüfkâr davranış karşısında bile tavrını bozmamakta ve kendi karakteriyle özdeşleşen “Gölge etme başka ihsan istemem” yanıtını vermektedir. Diyojenik tavır, kişisel istek ve sosyojenik baskılardan azade bir yaşam tarzını benimsemeyi öngörmektedir. Bu ise özgürlüğe karşılık olarak ödün verilebilecek her türlü sözleşme maliyetinden kurtulmayı sağlayabilmektedir. Zengin ihsanlarda bulunabilecek kişilerden gelebilecek her türlü faydaya karşı kendini kapatabilmek ise oluşabilecek minnet duygularına bağlı olarak ortaya çıkabilecek vicdani bir sözleşme maliyetini henüz oluşmadan yok etmektedir. Diyojen’in bu çıkışından etkilenen İskender, etrafındakilerde “İskender olmasaydım ben de Diyojen olmak isterdim” diyerek filozofa olan saygısını dile getirmekte ve onun ne denli engin bir özgürlük anlayışına sahip olduğunu vurgulamaktadır. Bu sözleriyle İskender, kendi hocası olan Aristoteles’e gösterdiği saygının muhtemelen daha fazlasını Diyojen’e göstermektedir. Çünkü Diyojen’e göre Aristoteles, İskender’e hocalık etmiş olmasına karşın, İskender’in uygun gördüğü biçimde davranmak zorunda kalmış ve özgür iradesini gerçekleştirememiştir (Plutarkhos, Exil. 604d; akt., Çevik, 2020: 63). Bu konuda Plutarkhos’tan (2001: 21-22) yapılan aşağıdaki aktarım, asil-vekil ilişkisinde bilgi asimetrisi açısından taraflar arasında yapılan sözleşmenin gereklerine uyma hususunda anlamlı bir anlatım ortaya koymaktadır:

Anlaşıldığına göre, İskender öğretmeninden yalnız ahlak, politika dersleri almakla kalmamıştı. Bilgelerin kitaplara bağlı kalmadan, ağızdan anlattıkları bazı bilgiler, sırlar da vardı ki bu bilgiler gizli kalır, çok kişiye öğretilmezdi. İşte İskender’e bunları da öğretmişti. Bunu İskender’in Asya’ya geçtikten sonra filozofa yazdığı mektuptan anlıyoruz. Şöyle diyor:

İskender’den Aristoteles’e selam

Bana ağızdan öğrettiklerini yayınlamakla iyi yapmadın. Çünkü bizim edindiğimiz bilgiler herkesin malı olursa başkalarından ne farkımız kalır? Gücümden çok, yüksek bilgilerimle üstün gelmek isterim.

Allahaismarladık.

Aristoteles, verdiği karşılığa... o bilgileri “açıklamış olmakla birlikte hiç de açığa vurmamış” olduğunu belirtmiştir. Gerçekten, yazdığı metafizik kitabının hiçbir öğretici, bilgi verici yanı yoktu.

Diyojen, Pire Limanı’ndan Aegina adasına giden bir gemideyken korsanlar tarafından kaçırılarak köle pazarında satılığa çıkarılmıştır (Çağlayan, 2020: 178-180). İkinci yüzyıl filozofu Loukianos (2021: 51), Diyojen’den bahsederken onun köle olarak satılmayı umursamadığını çünkü her türlü özgür bir adam olacağını düşündüğünü vurgulamaktadır. Herakles’e öykündüğünü çünkü hazza karşı tıpkı onun gibi savaştığını, yaşamı lükslerden arındırma gayesinde olduğunu belirtmektedir. Onu satın alan Kseniades’e, köle olsa bile kendisine boyun eğmesi gerektiğini söylemiştir. Çünkü ona göre bir hekimin ya da gemi kaptanının köle bile olsa sözünün dinlenmesi gerekmektedir (Laertios, 2017: 264). Günümüz

dünyasında belirli bir kişinin patronajı altında çalışan çoğu profesyonel yöneticinin bile bu şekilde bir tavır ortaya koyamadığı düşünüldüğünde, kölelik müessesesinin en ağır şartlarının hüküm sürdüğü bir dönemde Diyojen'in bu şekilde davranması oldukça dikkate değer görünmektedir. Nitekim Diyojen, bu görüşünü yalnızca bir söylem olmanın ötesine taşıyabilmiştir. Kseniades, satın aldığı kölenin ne denli değerli biri olduğunu anlamış ve çocuklarının onu "büyükbaba" olarak görmelerini istemiştir. Bir süre sonra güveni öylesine artmıştır ki bütün evin yönetimini ona bırakmıştır (Biryukov, 2018: 35). İçinde yaşadığı günün şartlarında köleleştirileceği öngörülen Diyojen kendini beklemediği kadar özgür bir ortamda bulmuş fakat giderek kölelik kadar kötü bir aile tutsaklığına girdiğini anlamıştır. Rahatı ve refahı yerinde olmasına rağmen Diyojen, Kseniades ile konuşup anlaşarak az ile kanaat ettiği fakat tümüyle hür olduğu eski yaşantısına geri dönmüştür (Çağlayan, 2020: 185-186).

Günümüz dünyasında sözleşmeler yazılı ya da sözlü olarak yapılabilen ve taraflar açısından bağlayıcı bir dizi hükümler ortaya koymaktadır. Oysa geçmiş yüzyıllarda özellikle Batı dünyasında ortaya çıkan kölelik müessesesinde köleler, tek yanlı bir bağımlılık içinde bulunmuş, yazılı olmayan sözleşmelerdeki en ağır maliyetleri yüklenmek zorunda olan taraf durumunda kalmışlardır. Kölelere dönük ılımlı tavır sergileme, sahipler tarafından başlatılmak zorunda kalmıştır. Sahipler, verimli çalıştırabilmek için kölelere iyi bakmak gerektiğini fark etmişlerdir. Kölelerin beslenmesi üzerinde önemle durulan insan yetiştiriciliği, Kuzey Amerika'da başlamıştır. Kölelerin sağlık ve veriminin yeterli beslenmeye bağlı olduğunu tecrübe etmişlerdir. Söz konusu bakış açısı ise sözleşmeli insan tipi teorisiyle örtüşmektedir (Lengelle, 1993: 53). "Efendilerini yutar gibi yerken görüp hiç yiyecek çalmayan kölelere hayrandı" (Laertios, 2017: 263) sözü Diyojen'in, kölelerin, tabii buldukları kölelik hukukunun yazılı olmayan sözleşmelerinin en ağır şartları altında bile ne derece sıdkı sadakatle iş yaptıkları konusundaki şaşkınlığını gizleyememektedir. Nitekim Diyojen, Sinop'tan sürülüp Atina'ya geldiğinde kölesi olan Manes kaçmıştır. Bunu ise hiç yadırgamamıştır. İçinde yaşadığı dönemin geçerli toplumsal yapının öngördüğü yerleşik bir müessese olan köleliğin hukukuna uygun davranmayan Manes'i neden aratıp buldurmadığı sorulunca "Eğer Manes bensiz yaşayabilirse, ben neden onsuz yapamayım? Gitsin özgürce dolaşsın" karşılığını vermiştir (Biryukov, 2018: 21).

Literatürde "eksik sözleşme kuramları" olarak ifade edilen teorik çerçeve, çalışan ile işveren arasındaki sözleşmelerin, olası bütün şartları kapsayıcı bir biçimde tanzim edilemeyeceğini açıklamaya çalışmaktadır. Eksiksiz bir sözleşme yapmanın zor olduğu fakat yine de bu yönde titiz bir çaba gösterilmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Oğuz, 2007: 215). Bu görüşlerin bir benzerini Diyojen yüzyıllar öncesinden şu şekilde ifade etmektedir: "İnsanların tencere tava satın alırken kenarlarına vurup sesini dinlemelerine ama insan alırken karşıdan bakmakla yetinmelerine şaşıyordu" (Laertios, 2017: 264).

Platon bir gün Diyojen'i yeşillik yıkarken görünce, yanına yaklaşmış usulca "Dionysios'un hizmetinde olsaydın, şimdi yeşillik yıkamazdın" dedi; o da aynı biçimde usulca "Sen de yeşillik yıkasaydın, Dionysios'a hizmet etmezdin" diye karşılık verdi (Laertios, 2017: 275). Bu anlatımda da Diyojen, özgürlüğünden taviz vermemekte ve kendisini herhangi bir asil-vekil ilişkisinin sınırlayacağı bir sözleşmenin (bir çeşit hizmet altına alınma sözleşmesi) hükümlerine teslim olmayı reddetmektedir.

Krateros onu evine çağırınca, "Krateros'un evinde zengin bir sofranın tadını çıkarmaktansa, Atina'da tuz yalamayı yeğlerim" demişti (Laertios, 2017: 275). Bu anlatımda Diyojen, bağlayıcı hükümler ile çerçevelenmiş hiçbir münasebete (sözleşmeye dayalı herhangi bir ilişki biçimine) yanaşmayacağını ifade etmektedir. Kendisini herhangi bir minnet ya da borçlu hissetme durumuna sokacak bir alışverişte bulunmayı olumlu karşılamamaktadır. Karşı tarafa tek yanlı ya da karşılıklı bir bağlılık/akit oluşturacak tutum ve davranışlardan uzak durmaktadır.

İskender'in generallerinden biri olan Peridikkas, Diyojen'i ayağına çağırması ve gelmediği takdirde öldüreceğini bildirmiştir. Diyojen de "Bu büyük bir şey değil. Zehirli bir böcek ya da örümcek de bunu yapabilir" diye karşılık vermektedir (Perker, 2021: 58). Diyojen burada, yaşadığı dönemde kimsenin cesaret edemeyeceği bir davranış sergilemektedir. Söz konusu şartlar altında ortalama bir insanın muhtemel olumsuz sonuçları risk olarak üstlenmemek için böylesi bir çağrıya icabet etmesi, bunu yaparak da rasyonel davrandığı yönünde kendini ikna etmesi beklenirken Diyojen bunun tam tersini yapmaktadır. Bu durum, Diyojen'in ilk bakışta rasyonel olmadığı düşünülen bazı davranışları sergilemekten çekinmediği ve özgürlüğünden taviz vermediğini göstermektedir.

Solomon'un (1986: 46) kaleme aldığı *Köpek Diogenes* adlı tiyatro eserinde, ilk kadın filozoflardan olan ve aynı zamanda kinik felsefeyi benimseyen Hipparhia ile Diyojen arasında özgürlük üzerine çeşitli diyaloglar geçmektedir. Bu diyaloglardan birinde Hipparhia, özgür düşünme ve özgür olma konusunda Diyojen'in görüşlerini sormaktadır. Diyojen, özgürlüğü kendi başına beceremeyenleri, özgürlüğe layık bulmadığını ifade etmektedir. Bu tür kişilerin kölelikten, ast durumunda kalmaktan kurtulmalarının zor olduğunu öne sürmektedir. Dolayısıyla da sözleşme maliyetleri açısından da en ağır mesuliyetlerin altına girmekte olduklarını ima etmektedir.

"Evlenmek üzere olup evlenmeyenleri, deniz yolculuğuna çıkmak üzere olup çıkmayanları, politikaya girmeye niyetlenip girmeyenleri, çoluk çocuğa karışmaya hazırlanıp sonra buna yanaşmayanları övüyordu" (Laertios, 2017: 263) sözleri,

tartışmaya açık gibi görünse de Diyojenik bakış açısından ele alındığında, kendisini belirli bir sözleşmenin hükümlerine girmek üzere olan birinin bu durumdan son anda kurtulması şeklinde yorumlayabilmek de olası görünmektedir.

Diyojen, birçok toplumsal uzlaşım konularına olduğu gibi asil-vekil ilişkilerine de yenilikçi bir çehre kazandırmıştır. Yaşı ilerleyen Diyojen'e nasıl gömülmek istediği sorulduğunda "Yüz üstü gömün çünkü çok geçmeden aşağıdakiler yukarı çıkacak" diye yanıtlamaktadır (Laertios, 2017: 264). Bu yanıtıyla Diyojen, alçaklardan gelip egemen olanları kast ederek aslında asil-vekil ilişkisini farklı bir biçimde yeniden sorgulamaktadır.

3.2. "Sınırlı Rasyonellik" Kavramının Diyojenik Yaklaşımındaki Karşılığı Üzerine Değerlendirmeler

Birçok kaynakta geçen ve çok bilinen ünlü karşılaşmada İskender, Diyojen ne isterse verebilecek bir konumda bulunmaktadır. Fakat her ne olursa olsun, Diyojen'in iç dünyasında kurguladığı manevi ülkesinin sınırları İskender'in krallığından çok daha büyük ve engin nitelikler taşımaktadır. Hatta yeterince ince ve felsefi düşünüldüğünde İskender'in, Diyojen'in krallığında işgalci konumunda olduğu rahatlıkla görülebilmektedir. Esas itibarıyla İskender'in Diyojen'e verebileceği hiçbir şey bulunmamaktadır. Diyojen'in istenmeye değer bulduğu şeyler ise İskender'in mülkiyeti dışında yer almaktadır. Bu nedenle de Diyojen, İskender'e "güneşimi kapatma" demektedir (Ketenci, 2015: 120-122). İskender'in yanında bu sahneye tanık olanlar aralarında gülüşmeye başlayınca İskender, filozofun bu sözlerinden pek duygulanmış, kendisini önemsemeyen Diyojen'in gösterdiği gurura, vakara şaşırmış, yanındakileri susturarak "İskender olmasaydım ben de Diyojen olmak isterdim" demiştir (Plutarkhos, 2001: 34-35; Marchand, 2011: 58-59). Bu sözlerle İskender, imparator bile olsa, bir insan olarak kendi kişisel sınırlılıklarını yeniden hatırlamaktadır.

Muhtemelen Diyojen ile İskender arasındaki bu bilinen anlatıdan yola çıkan Hacı Bektaş Veli (1996: 65), *Fevaid* (Yararlı Öğütler) adlı eserinde şöyle bir mesel aktarmaktadır:

Bir gün bir padişah Hacı Bektaş Veli'ye şöyle demiş:

- Benden bir şey iste.

Yanıtında buyurmuş ki:

- Sineği benden uzaklaştır.

Demiş ki:

- Ben sineğe buyurmaya yetkili değilim.

Öyle ise buyurmuş:

- Sen sineğe buyuramazken (hükmedemezken), bize ne verebilirsin.

Yukarıdaki meselde Hacı Bektaş Veli, yönetici komundaki bireylerin hükmünün ne denli sınırlı olduğunu vurgulamaya çalışmaktadır. Zira özellikle İskender ve sonrasında birçok hükümdar, dünya imparatorluğu kurma amacı gütmeye başlamıştır. Bu durum, Hacı Bektaş'ın yaşadığı dönem için olduğu ölçüde günümüz dünyası için de geçerliliğini korumaktadır. Geçmiş dönemlerde hükümdarların yapmak istediklerini günümüzün dev işletmeleri gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Stratejik yönetim literatürünün başlıca ekollerinden biri olan Pozisyon Okulu yöneticilere; "CEO", "lider", "koç" "enabler (mümkün kılıcı)" gibi bazı payeler/unvanlar vererek üstlendikleri örgütsel rolü yüceltmektedir. Etkili bir ulusötesi/küresel işletme yöneticisinin sadece kendi örgütünü değil, belirli bir sektörü bile yönlendirici bir güç (görünen el) gibi sürükleyebileceğini öne sürmektedir. Yukarıda aktarılan meselde (her ne kadar tasavvufi bir yaklaşım olsa da) ise; işletme dışı faktörlerin, bir diğer deyişle dış âlem girdilerinin çok fazla ve kontrol edilemez olduğu kabul edilerek (felsefedeki bilinmezlik yaklaşımının yönetsel yorumu) yöneticinin rolünün külli-cüzi ayırımındaki cüzi iradeye yakınsadığı vurgulanmaktadır.

Atinalılar İskender'i onurlandırmak için meclis kararıyla Dionysos adını verince Diyojen, "Beni de Serapis yapın" diyerek iğneleyici bir göndermede bulunmuştur. Bu sözleriyle Diyojen, Atina meclisinin İskender'e yaranmak için tanrısal payeler vermesini, İskender'in de bunu talep etmesini alaycı bir şekilde eleştirmektedir. İskender'in insan olmaktan memnun olmadığını, buna karşılık tanrı olamayacak kadar da aptal olduğunu söyleyerek eleştirilerini sürdürmektedir (Cod. Vat. Gr. D359; Aktaran Çevik, 2020: 140). Diyojen bu sözleriyle, tanrı olmaya yeltenen insanların, kendi sınırlılıklarını aşamayacaklarını açık bir biçimde ifade etmektedir. Aşağıdaki anlatım, insanın sınırlı bir varlık olduğu vurgusunu Diyojenik bir biçimde ifade etmektedir (Alexander, 2016: 32; Çağlayan, 2020: 195): "Kısa süre önce kemik yığınlarının arasında senin atalarının kemiklerini arıyordum ve onları kölelerin kemiklerinden ayırt edemedim. Sen sadece bir insansın İskender -vücut salgıların da diğerleri gibi kokuyor- dolayısıyla buraya gelip benden sana imparatormuşsun gibi davranmamı bekleme".

Diyojen, insanların, rasyonellik konusunda belirli bir düzeyin ötesine geçemeyeceğini bilmekte ve bunu açık bir dille ifade etmektedir. Örneğin Diyojen'in bakış açısını yansıtan aşağıdaki alıntıda öncelikle insanlara özgü üstün birtakım vasıflar sıralanmaktadır. Bu vasıflar ise insanın adeta ayaklarını yerden kesen nitelikler ortaya koymaktadır. İnsanın, canlıların en

akıllısı, dolayısıyla da en rasyoneli olduğu çıkarsaması yapılmaktadır. Bu ifadelerin hemen sonrasında sıralanan insani davranışların ise akıl ve rasyoneliteye aykırı olduğu açık bir biçimde görülebilmektedir (Bkz. Laertios, 2017: 262): “Kaptanları, hekimleri, filozofları gördüğü zaman, insanı canlıların en akıllısı olduğunu söylüyordu; ama sonra düş yorumcularını, bilicileri, bunları dikkate alanları ya da ünüyle ve servetiyle şişinenleri gördüğü zaman, insandan daha boş bir şey olmadığını düşünüyordu”.

Diyojen’in genel yaklaşımını ifade eden aşağıdaki aktarımda, insanların rasyonel olmaya çalışsalar bile belirli bir üst limitin (kapasitenin) üzerindeki bir rasyonelliğe ulaşamayacakları (sınırlı bir rasyonelliğin ötesine geçemeyecekleri) vurgulanmakta ve bu durum, çeşitli meslek grupları kapsamında açıklanmaya çalışılmaktadır: “Müzikçilerin lirin tellerini akort edip kendi ruhlarının eğilimlerini uyumsuz bırakmalarına; matematikçilerin güneşe ve aya bakıp ayaklarının altını görmemelerine; hatiplerin doğruları söylemeye özen gösterip hiçbir şekilde doğru davranmamalarına; cimrilere parayı küçümseyip aslında onu her şeyden çok sevmelerine şaşırıyordu” (Laertios, 2017: 262).

Vekâlet teorisi, bilgi ekonomisi temeline dayanan bir bilimsel alan olma niteliği taşımaktadır. Diyojen’in temel yaklaşımlarında da bilginin, insanı kendi sınırları içinde varabileceği en üst düzeylere çıkarabileceği inancı bulunmaktadır. Bilgelerin her şeye sahip oldukları için çok fazla dünyevi varlığa ihtiyaç hissetmedikleri görüşünü öne sürmektedir (Perker, 2021: 46; Laertios, 2017: 280). Diyojen’in yukarıdaki anlatımlardaki davranışları, vekâlet teorisi literatürü ile bağdaştırıldığında, ayrıntılı bir açıklama gerektirmeyecek ölçülerde felsefi bir zemin teşkil etmekte olduğu görülebilmektedir. Bu yönüyle de Diyojen’in, vekâlet teorisi kapsamında günümüzde tartışılmakta olan konularda yüzyıllar öncesinde çevresindekileri aydınlatma çabasına giriştiği görülebilmektedir.

Sonuç ve Değerlendirme

Vekalet teorisi asil-vekil ilişkilerinde karşılaşılan sorunlara gerçekçi ve deneysel bir bakış açısı sağlamayı hedeflemektedir. Asil-vekil arasında yaşanan ve zaman zaman gerginliklere ya da çıkar çatışmalarına yol açan ilişkiler, özellikle son yıllarda organizasyon yapılarını meşgul eden bir konu olarak kabul edilmektedir. Adam Smith ile erken dönem bilimsel adımları atılan, Weber ile süreçlerine ilişkin başlıca hususların ortaya konulmaya başlandığı teori günümüzde de etkin ve kapsamlı bir çalışma alanı olarak dikkat çekmektedir. Yalnızca teorik bir çalışma alanı olmakla kalmayıp, örgütsel yapıların yaşayan bir gündemini teşkil etmeye devam etmektedir. Literatürdeki çalışmalar, pragmatik ve uygulamalı olarak teorinin gerçeklik ile kesiştiği hususları gözler önüne sermekte, sözleşme maliyetleri ile sınırlı rasyonellik kavramlarına ilişkin anlatım, açıklama ve tartışmalar yürütmektedir. Profesyonel bir yönetici zümresine sahip bulunan tüm örgütlerde vekalet sorunu kaçınılmaz bir biçimde ortaya çıkmakta, söz konusu kaçınılmaz durum ise faaliyet gösterilen sektör ayrımı olmaksızın tüm işkollarında gündeme gelmektedir. Dolayısıyla sözleşme maliyetleri ile sınırlı rasyonellik konuları gerek bireylerin, gerekse örgütlerin sıklıkla karşılaştıkları ve üstesinden gelmeye çalıştıkları bir konu olarak göze çarpmaktadır.

Vekalet teorisinin genel kabul görmüş ilkeleri göz önünde bulundurulduğunda antik dönem düşünürü Diyojen’in yaklaşımlarının sözleşme maliyetleri ve sınırlı rasyonellik konularına inka edici izahlar getirdiği görülebilmektedir. Diyojen sözleşmelere, anlaşmalara ve dikte ettirilen kurallara koşulsuz bir biçimde uymayı doğru bulmamaktadır. Hatta bu görüşü daha da liberal bir boyuta taşıyarak örgütsel sınırların gereksizliğini savunup kısıtlayıcı yönlerini eleştirerek evrensel bir dünya insanı olma gerekliliğini vurgulamaktadır. Ayrıca bilgi sayesinde insanın, kendini geliştirerek aşkın düzeylere yaklaşabileceğini, bilgelik seviyesine gelenlerin ise dünyevi ihtiyaçlarını asgari düzeye indirgeyerek özerkleşecekleri görüşünü öne sürmektedir. Diyojen, bireyin çok çeşitli faktörlere dayanan yetersizlikleri nedeniyle sınırlı rasyonel olmanın ötesine geçemeyecekleri gerçeğini açık bir biçimde kabul etmekte ve bunu birçok konu özelinde dile getirmektedir. Bireyi bireye ya da bireyi örgüte tek taraflı veya karşılıklı olarak bağlayan (bağımlılık ilişkisine mahkûm eden) sözleşmeleri de tasvip etmemekte ve mutlak özgürlük/özerklik anlayışına yakınsayan bir görüş ileri sürmektedir. Söz konusu görüşler ise günümüz literatüründeki vekalet teorisi tartışmaları ile belirgin bir bakış açısı benzerliği ortaya koymaktadır.

Diyojen, kendi ahlaki anlayışını (iyi-kötü yol ayrımındaki tercihlerini), pratiğe geçirdiği davranış ve yaşam biçimiyle ortaya koymaktadır. Kendi ahlaki görüşlerini yansıtan söylemlerde de elbette ki bulunmuştur fakat onun ahlak pratikçisi oluşu çok daha ön plana çıkmaktadır. Bazı tavırlarında aşırıya kaçmış olması, insanlara karşı makul bir biçimde yaklaşmanın çoğu zaman etkili olmadığını düşünmesinden ileri gelmektedir. Bazı durumlarda ise öğretilerini alaycı ve esprili bir şekilde anlatmayı tercih etmiştir. Diyojen, toplum tarafından genel kabul görmüş birtakım anlayış ve kurumlara meydan okuması yönüyle örgüt teorilerinden kurumsal teori bağlamında da ele alınabilecek yönleri sahip görüşler ortaya koymaktadır.

Diyojen’in kişisel görüş ve davranışları, antikite gibi bir erken dönemden günümüze uzanarak günümüz vekalet teorisi açısından öncü bir rol üstlenmektedir. Buna karşın, günümüz örgütlerinde sadece vekil sorunu olarak adlandırılan problemlerle karşılaşmamakta, aynı zamanda kapital kavramı ve kapital kavramının alacaklılarda oluşturduğu durumlar da gündem oluşturabilmektedir. Dolayısıyla, Diyojen gibi az ile yetinmeyi bilen ve meta eksensiz ilişkilere mesafeli duran bir düşünürün görüşleri, yukarıda ifade edilen ilişkileri ve kapitali elinde tutan taraf ile karşı taraf arasındaki münasebetlere

izah getirebilmesi hususu, daha kapsamlı ya da farklı cihetlere sahip çalışmaları gerekli kılmaktadır. Bu makale, filozofların görüşlerinden yola çıkan daha ileri düzeydeki çalışmalara fikir vererek literatürdeki felsefi eksikliklerin tedrici olarak giderilme gayretlerine katkı sağlayabildiği ölçüde amacına yaklaşabilecektir.

Kaynakça

- Aelianus = Historical Miscellany. (1997). Nigel G. Wilson (Çev.), Loeb classical library 486, Cambridge, MA, Harvard University Press.
- Alexander, S. (2017). *Parayı tahrif et diyogen'in kayıp diyalogları*. Onur İşçi (Çev.), Heretik Yayınları, Ankara.
- Almond, I. (2019). *İbni Arabi ve Derrida tasavvuf ve yapısöküm*. Kadir Filiz (Çev.), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Altheide, D. L. (1996). *Qualitative media analysis*. A Sage University Paper.
- Arslan, B. ve Çetin, E. (2021). Vekalet teorisinde fırsatçılık kavramı ve oyun teorisi arasındaki ilişki. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 4(2), 439-454.
- Aubert, A. B., Rivard, S. ve Patry, M. (1996). A transaction cost approach to outsourcing behaviour: some empirical evidence. *Information Management*, 30, 51-64.
- Babacan, M. ve Eriş, E. D. (2006). Pazarlamada vekalet teorisi ve kavramsal bir model geliştirme. *H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24(1), 89-110.
- Bayladı, D. (2007). *Felsefenin beşiği anadolu*. İstanbul: Say Yayınları.
- Biryukov, P. İ. (2018). Sinoplu filozof diyogen, Çev. Nazgül Enterieva ve Yasemin Sarıkaya, Etkin Yayınevi, Ankara.
- Bosse, D. A. ve Phillips, R. A. (2016). Agency theory and bounded self-interest. *Academy of Management Review*, 41(2), 276-297.
- Butler, E. (2018). *Kısaltılmış milletlerin zenginliği ve epey kısaltılmış ahlaki duygular kuramı*. Liberte Yayınları, Ankara.
- Cevizci, A. (2000). *Felsefe sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Cod. Vat. Gr.: Codex Vaticanus Graecus = SSR Online. (D164, D175, D235, D253b, D256b, D269c-d, D359).
- Conrad, J. (2021). *Gizli ortak*. Selen Birce Yılmaz (Çev.), Kapra Yayıncılık, İstanbul.
- Çağlayan, S. (2020). *Sinopeli diogenes*. Kırmızı Kedi Yayınevi İstanbul.
- Çelik, N. ve Bedük, A. (2014). Vekâlet teorisi yaklaşımı ile işlem maliyeti arasındaki ilişki. *Sakarya İktisat Dergisi*, 3(1), 43-67.
- Çevik, C. C. (2020). *Sunuş-kinik felsefe fragmanları*. C. Cengiz Çevik (Der. ve Çev.) Türkiye İş Bankası Yayınları içinde ss. vii-xxiii, İstanbul.
- Çoban, C. (2018). Vekalet teorisi ve turkcell örneği. *Journal of Politics, Economy and Management*, 1(1), 9-24.
- Çopuroğlu, F. ve Korkmaz, İ. H. (2018). Vekalet teorisi, sermaye yapısı ve firma performansı arasındaki ilişkinin incelenmesi. *G.Ü. İslahiye İİBF Uluslar arası e-Dergi*, 2(2), 21-33.
- Çotuksöken, B. (2015). Sinoplu diogenes ve mermi uyur. Harun Tepe ve Betül Çotuksöken (Yayıma hazırlayanlar). *Sinoplu filozof diogenes içinde*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, s. 109-117'deki bildiri.
- Dhilly, O. (2015). *Diyogen'in fıçısı ve diğer felsefe öyküleri*. İsmail Yerguz (Çev.), İstanbul: Say Yayınları.
- Durhan, G. (2020). *Aristoteles ve platon'da analogi*. Çizgi Kitabevi, İstanbul.
- Edinsel, K. (2014). *Sosyolojik düşünme ve çözümleme*. Kabalıcı: İstanbul.
- Eisenhardt, K. M. (1989). Agency theory: an assessment and review. *Academy of Management Review*, 14(1), 57-74.
- Epiktetos. (2009). *Kılavuz kitap*. Birdal Akar (Çev.), Şule Yayınları, İstanbul.
- Ergun, D. (2013). *Sosyoloji el kitabı*. İmge: Ankara.
- French, P. (1995). Ethics and agency theory (review). *Business Ethics Quarterly*, 5(3), 621-627.
- Gündüz, Ş. (2018). Founder's syndrome at the backstage of agency theory: a threat to corporate governance and corporate social responsibility. *Business & Management Studies: An International Journal*, 6(1), 1-16.

- Hacı Bektaş Veli. (1996). *Fevaid (yararlı öğütler)*. Baki Öz (Haz.), Can Yayınları, İstanbul.
- Heath, J. (2009). The uses and abuses of agency theory. *Business Ethics Quarterly*, 19(4), 497-528.
- Hill, C. W. L. ve Jones, T. M. (1992). Stakeholder-agency theory. *Journal of Management Studies*, 29(2), 131-154.
- Kalemci, R. A. (2012). İşlem maliyetleri kuramı. H.Cenk Sözen ve H.Nejat Basım (Der.), *Örgüt kuramları içinde*, s. 117-140, Beta Yayıncılık, İstanbul.
- Keleş T. N. ve Kut, N. (2008). Ortak çıkarlar. Ed. C. Hodgkinson, (Çev. Ed. İ. Anıl ve B. Doğan), *Yönetim felsefesi içinde*, Beta: İstanbul.
- Keskin, H., Akgün, A. E. ve Koçoğlu, İ. (2016). *Örgüt teorisi*. Nobel Yayıncılık, Ankara.
- Ketenci, T. (2015). Her şeyi isteyen kral ve hiçbir şeyi istemeyen kral: isteme kavramı üzerine bir deneme. Harun Tepe ve Betül Çotuksöken (Yayıma hazırlayanlar). *Sinoplu filozof diogenes içinde*, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, s. 119-131'deki bildiri.
- Laertios, Diogenes. (2017). *Ünlü filozofların yaşamları ve öğretileri*. Candan Şentuna (Çev.), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Lambert, R. A. (2007). Agency theory and management accounting. In C. S. Chapman, A. G. Hopwood ve M. D. Shieds (Eds.), *Handbook of management accounting research*, Elsevier.
- Lengelle, M. (1993). *Kölelik*. Emine Su (Çev.), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Loukianos (2021). *Şölen-satılık filozoflar-astroloji*. Emre Poyraz (Çev.), Pinhan Yayınları, İstanbul.
- Marchand, Y. (2017). *Diyojen köpek adam*. Necmiye Alpay (Çev.), İstanbul: Metis Yayınları.
- Meydan, C. H. ve Çetin, F. (2012). Vekalet kuramı. H. Cenk Sözen ve H. Nejat Basım (Der.), *Örgüt kuramları içinde* s. 141-161, Beta Yayıncılık, İstanbul.
- Nilakant, V. ve Rao, H. (1994). Agency theory and uncertainty in organizations: an evaluation. *Organization Studies*, 15(5), 649-672.
- Oğuz, F. (2007). Örgüt iktisadı: ekonomi, hukuk ve örgüt ilişkileri. A. Selami Sargut ve Şükrü Özen (Eds.), *Örgüt kuramı içinde*, s. 193-235, İmge Kitabevi, Ankara.
- Panda, B. ve Leepsa, N. M. (2017). Agency theory: review of theory and evidence on problems and perspectives. *Indian Journal of Corporate Governance*, 10(1), 74-95.
- Perker, A. (2021). *Diyojen sen beni aşağılayabilirsin ama ben aşağılanmam vazgeçerek özgürleşmenin felsefesi*. Destek Yayınları, İstanbul.
- Platon. (2017). *Şölen-dostluk*. Sabahattin Eyüboğlu ve Azra Erhat (Çev.), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Plutarkhos, Exil.: D Exilio = Moralia, Volume VII: On Love of Wealth. On Compliancy. On Envy and Hate. On Praising Oneself Inoffensively. On the Delays of the Divine Vengeance. On Fate. On the Sign of Socrates. On Exile. Consolation to His Wife, Çev. Philip H. De Lacy, Benedict Einarson, Loeb Classical Library 405, Cambridge, MA, Harvard University Press, 1959. (A1c/D5B-D6, D62, D343, D349a).
- Plutarkhos. (2001). *Büyük İskender hayatı ve savaşları*. Kastaş Yayınevi, İstanbul.
- Plutarkhos. (2016). *Gevezeler ve meraklılar*. Güzin Aker (Çev.), Kırmızı Kedi Yayınları, İstanbul.
- Saruhan, S. C. ve Yıldız, M. L. (2009). *Çağdaş yönetim bilimi*. Beta: İstanbul.
- Schopenhauer, A. (2018). *İsteme ve tasarım olarak dünya*. Levent Özşar (Çev.), Biblos Kitabevi Yayınları, Bursa.
- Seneca, L. A. (2018). *Ahlak mektupları*. Türkan Uzel (Çev.), Jaguar Kitap, İstanbul.
- Solomon, D. (1986). Köpek Diogenes. Çev. Mete Tunçay. *Köpek Diogenes bir oyun bir inceleme içinde*, Mete Tunçay ve Nusret Hızır (Çev.), s. 7-116, Kuzey Yayınları, Ankara.
- Soylu, K., Uçkun, S., Üzüm, B., Şeneldir, O. ve Uçkun, G. (2018). Vekalet teorisine göre örgüt neden var?. *Uluslararası Yönetim, Ekonomi ve Politika Kongresi, Bahar*, s. 86-92.
- Stobaeus. (-). *Anthologium*. C. Wachsmuth ve O. Hense (Eds.), Berlin, Weidmann, 1884-1912.

- Şişmanoğlu, E., Karayığit, D. T. ve Karabınar, S. (2020). Vekalet teorisi kapsamında ortaya çıkan vekalet maliyetlerinin muhasebesi ve raporlanması. *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*, 13(3), 975-987.
- Tan, F. Z. ve Bal, K. (2021). Vekalet teorisi çerçevesinde yönetim kurulu çeşitlendirmesi ve finansal performans ilişkisi: yatırım kuruluşları örneği. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 8(1), 38-54.
- Tarhan Mengi, B. (2013). Bağımsız denetimin vekalet teorisindeki yeri. *MÖDAV*, 1, 97-108.
- Taylor, A. E. (2020). *Epikuros madde, haz ve insan*. Ceyda Üstünel (Çev.), Fol Kitap, Ankara.
- Teles SSR Online. (D109, D141).
- Tepe, H. (2015). UNESCO Türkiye milli komisyonu ve anadolu'da felsefeye yolculuk. Harun Tepe ve Betül Çotuksöken (Yayıma hazırlayanlar). *Sinoplu filozof Diogenes*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, s. 23-26'daki bildiri.
- Usta, S. (2005). *Platon'dan Jambulus'a antikçağ ütopyaları*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Ürek, D. ve Erigüç, G. (2018). Vekalet teorisinin sağlık sektöründeki yansımalarının ulusal ve uluslararası çalışmalar bağlamında değerlendirilmesi. *Uluslararası Sağlık Yönetimi ve Stratejileri Araştırma Dergisi*, 4(2), 180-194.
- Wasti, N. (2013). İktisadi örgüt kuramları. Deniz Taşcı ve Erkan Erdemir (Eds.), *Örgüt kuramı* içinde s. 118. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- Xenophon. (1984). *Şölen Spartalıların anayasası*. Bilge Umar (Çev.), Sergi Yayınevi, İzmir.
- Vexliard, A. (1986). Doğmakta olan bir felsefe öğretisinin toplumsal psikolojisi. Nusret Hızır (Çev.), *Köpek diogenes bir oyun bir inceleme* (Çev. Mete Tunçay ve Nusret Hızır) içinde, s. 7-116, Kuzey Yayınları, Ankara.
- Yaşbay Kobal, H. ve Ataman, G. (2018). Vekalet teorisi ve kaynak bağımlılığı teorisi bağlamında, yönetim kurulunun yapısal özellikleri ile finansal kaldıraç ve karlılık oranları arasındaki ilişki: halka açık gıda şirketleri üzerinde bir araştırma (2005-2016 dönemi). *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, 13(50), 187-210.
- Zsidisin, G. A. ve Ellram, L. M. (2003). An agency theory investigation of supply risk management. *The Journal of Supply Chain Management: A Global Review of Purchasing and Supply*, Summer, 15-27.

Extended Abstract

Aim and Scope

The agency theory is discussed in terms of the general framework, with the economic transactions and financial management issues in which the business activities take place. It has the feature of being a theory put forward in order to establish the general framework of the relations between the one who performs the work (the agent) and the one who has the ability to authorize the work (the principal). The mutual relationship and interaction spiral between the parties reveals a series of narratives that can make a meaningful contribution to today's theories of economic organization. Especially narratives based on philosophical background have the potential to contribute meaningfully to current theories.

Methods

In scientific quantitative studies, the views of tens, in some cases hundreds of individuals, are sought to reveal their views on a particular subject. In qualitative studies, compared to quantitative studies, fewer questions are asked to the participants, but the questions asked are deepened with "follow on questions". No matter how in-depth, studies based on qualitative interviews often cannot go beyond the theoretical explanation. In studies with a philosophical scope, a methodical study is presented without a dictated quantitative or qualitative questionnaire/criterion, but based on the hypothesis-proposition-research question triad premise. The authors makes various inquiries and inferences, makes analyzes, and puts forward opinions based on evaluation and interpretation. The authors, of course, try to present their views in the light of concrete evidence (literature review, source review, and appropriate conceptual and theoretical background). In this article, which is a qualitative study, document analysis was used as a research design and necessary transfer, explanation and interpretations were made through the data obtained from the study set in the scope of the article.

Findings

The diogenic approach-oriented transfer, evaluation and interpretations of the concepts of "contract costs" and "bounded rationality" contain explanatory aspects. The following sub-headings for the analysis of the findings of the article have a fundamental basis in agency theory. Despite the fact that they were put forward against different people in different places and times, the opinions put forward contain aspects that support and explain each other in origin. In the narratives included in the sub-headings, the teachings of Socrates and Antisthenes reveal a decisive quality, but it is seen that Diogenes also

added his own unique perspective to the teachings of these early thinkers. All these perspectives provide explanatory aspects with philosophical axis to two basic concepts such as "contract costs" and "bounded rationality", which are the subject of discussions within the scope of agency theory.

Conclusion

Considering the generally accepted principles of agency theory, it can be seen that the approaches of the ancient thinker Diogenes provide convincing explanations for the issues of contract costs and limited rationality. Diogenes does not find it right to unconditionally abide by contracts, agreements and dictated rules. In fact, by carrying this view to a more liberal dimension, he argues that organizational boundaries are unnecessary and criticizes their restrictive aspects, emphasizing the necessity of being a universal human being. He also argues that thanks to knowledge, people can approach transcendent levels by improving themselves, and those who reach the level of wisdom will become autonomous by minimizing their worldly needs. Diogenes openly accepts the fact that the individual cannot go beyond being rational due to his inadequacies based on a wide variety of factors, and he expresses this in many subjects. He also does not approve of contracts that bind the individual to the individual or the individual to the organization unilaterally or mutually (condemning the relationship of dependency) and suggests an opinion that converges to the understanding of absolute freedom/autonomy. The aforementioned views, on the other hand, reveal a clear point of view similarity with the agency theory debates in today's literature.